

TiSK

TÜRKİYE
İŞVEREN SENDİKALARI
KONFEDERASYONU

ON İKİNCİ KALKINMA PLANI (2024-2028)

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI

ON İKİNCİ KALKINMA PLANI (2024-2028)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından 2024 – 2028 yıllarını kapsayan On İkinci Kalkınma Planı hazırlanmıştır.

Söz konusu Planda geçtiğimiz yıllarda dünyada ve Türkiye'deki ekonomik ve sosyal gelişmeler paylaşılmıştır. Bununla birlikte, Ülkemizin yeni yüzyılında daha güçlü bir Türkiye olma vizyonu ile gelecek dönem için kalkınma hedefleri ve stratejileri belirlenmiştir.

Kalkınma Planı'nda 60 özel ihtisas komisyonu ve 27 çalışma grubu oluşturulmuş olup, bu kapsamda gerçekleştirilen toplantılara Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu temsilcileri de dahil yaklaşık 8 bin 500 kişi katılmıştır. Ayrıca, internet üzerinden gerçekleştirilen vatandaş anketi yoluyla da 43 bin kişiyi aşkın katılımcıdan Plan önceliklerine dair görüş ve öneri alınmıştır.

On İkinci Kalkınma Planı'nın bilgi notu aşağıda sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM: PLAN ÖNCESİ DÖNEMDE DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GELİŞMELER

Küresel Gelişmeler ve Eğilimler

- Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 küresel salgını, sağlık krizi olmanın ötesinde ülkeleri insani, ekonomik ve sosyal açıdan olumsuz etkilemiştir. Salgın, sosyal devlet anlayışının yeniden sorgulanmasına yol açmış, **kendine yeten güçlü ulus devlet** olgusu ön plana çıkmıştır.
- Salgının üretim ve tedarik süreçlerini sekteye uğratması arz ve talep dengesizliklerine yol açmıştır.
- Salgın süreci, olası küresel şoklara ve iklim değişikliğine bağlı risklere karşı hazır olmanın gerekliliği ve **yeşil dönüşümün önemi konusunda** farkındalığı artırmıştır. Ayrıca, yeni üretim ve çalışma biçimleri, artan e-ticaret hacmi ile **dijital dönüşümü** ivmelendirmiştir.
- **Rusya-Ukrayna savaşı**, aşılamanın yaygınlaşması ve kısıtlamaların aşamalı olarak kaldırılmasıyla hızlı bir toparlanma sürecine giren küresel ekonomide belirsizliğe yol açan diğer bir gelişme olmuştur. 2022 yılının ilk aylarında başlayan çatışmalar sonucunda küresel toparlanma sekteye uğramıştır.
- Kuraklık, sel, orman yangınları gibi afetler iklim değişikliğinin etkilerini belirginleştirmektedir. İklim değişikliğinin yanı sıra artan nüfus, şehirleşme, ekonomik faaliyetler ile değişen ve çeşitlenen tüketim alışkanlıklarının çevre ve doğal kaynaklar üzerindeki baskısı artarak devam etmektedir.
- Yapay zeka alanındaki gelişim hızla devam etmektedir. Yaşanan bu gelişimin insanın yerini alması, **işsizliğin artması** ve **gelir dağılımının bozulması** gibi riskleri taşımaktadır.
- Küresel teknoloji eğilimlerinde yeşil ve dijital dönüşümü destekleyen öncül teknolojiler olarak yapay zekâ, nesnelerin interneti, büyük veri, blok zincir, 5G ve 6G, üç boyutlu baskı, robotik, insansız hava aracı ve elektrikli araç teknolojileri, yeşil hidrojen ve yenilenebilir enerji teknolojileri, genom düzenleme, biyoteknoloji ve nanoteknoloji öne çıkmaktadır.
- Gelişmiş ülkeler, üretim ve tedarik yapısında **başta Çin ve Rusya olmak üzere** diğer ülkelere olan bağımlılıklarını azaltmak ve arz güvenliğini sağlamak amacıyla küresel tedarik zincirlerinde yeniden yapılanmayı hedeflemektedir.
- Yenilenebilir kaynakların **2025 yılında** kömürü geride bırakarak **küresel elektrik üretimini karşılamadaki en büyük kaynak** olacağı tahmin edilmektedir.
- Gıda güvenliği, enerji arzı, ekosistemlerin su gereksinimi dikkate alındığında su miktarı ve kalitesinin yeterli olmasının **sürdürülebilir kalkınma ve refah** için son derece önemli olduğu belirtilmektedir.
- **2022 yılı** sonu itibarıyla **8 milyara** ulaşan küresel nüfusun, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yapılan son tahminlere göre **2030 yılında** yaklaşık **8,5 milyara**, **2050 yılında** **9,7 milyara** ve **2100 yılında** **10,4 milyara** çıkacağı öngörülmektedir.

- Dünya nüfusu artmaya devam etmekle birlikte azalan doğurganlık nedeniyle nüfus artış hızı yavaşlamakta, küresel olarak doğumda yaşam beklentisi yükselmekte, yaşlı nüfusun payı artmaktadır.
- Yaşlı bağımlılık oranı nüfusun yaşlanmasıyla birlikte **1990 yılından** bu yana küresel olarak artış göstermektedir. Dünyada ortalama olarak **2019 yılında** çalışma çağındaki **her 100 kişiye karşılık 16 yaşlı** bulunurken **2050 yılında bu sayının 28'e** ulaşacağı tahmin edilmektedir.
- Ülkelerin nüfus yapılarındaki değişimlerin **işgücü piyasaları, sosyal güvenlik sistemleri**, kamu maliyesi, kamu hizmetleri ve finansmanı üzerinde daha fazla yük oluşturmaya devam etmesi beklenmektedir.
- Covid-19 küresel salgınının etkisi ve dijital teknolojilerdeki gelişmelerle yeni meslekler ortaya çıkmakta; **uzaktan, hibrit, kısmi ve geçici süreli** çalışma gibi **yeni nesil esnek çalışma modelleri** yaygınlaşmaktadır.
- İşgücü piyasasında eşitsizlikler belirginleşmekte ve **reel ücretler dünyanın birçok yerinde verimlilik artışlarının gerisinde** kalmaktadır.
- Ekonomik daralma ve küresel salgın nedeniyle istihdam piyasasına daha hızlı geçişe yönelik talep artmış, bu kapsamda **çıraklık eğitimi ve mesleki yükseköğretim önem kazanmıştır**.
- Mesleki ve teknik eğitimde dijital, analitik ve sosyal becerilerin ağırlığı artmıştır.
- **1950 yılında 10 milyon** üzerinde nüfusu olan şehir sayısı sadece iki iken, **2025-2030 döneminde** dünya genelinde yaklaşık **630 milyon** kişinin **40 mega kentte** yaşaması beklenmektedir. **2050 yılı** itibarıyla dünya nüfusunun **üçte ikisinin** kentsel alanda yaşayacağı öngörülmektedir.
- **Dünyadaki** toplam arazinin **%2'sini** kaplayan kentlerde küresel hasılanın yaklaşık **%80'i** üretilmektedir. Küresel enerji tüketiminin **%78'i**, sera gazı emisyonunun ve atıkların **%60'undan** fazlasının kent kaynaklı olduğu aktarılmıştır.

Küresel Eğilimler ve Türkiye Etkileşimi

- Türkiye, adil bir uluslararası düzenin oluşturulması amacıyla **barış, istikrar, refah artışı ve eşitsizliklerin azaltılması konularında destekleyici bir rol** üstlenmektedir.
- Türkiye 2021 yılında, **2053 net sıfır emisyon** hedefini ortaya koymuştur.
- Türkiye, **yerli dijital teknolojilerin gelişimine** öncelik vererek teknoloji ithalatına bağımlılığı kontrol altına almayı hedeflemektedir.
- Covid-19 salgını, Türkiye'de **geleneksel ticaretin hızla dijitalleştiği** bir dönemi hızlandırmıştır.
- Türkiye'de nüfus artış hızı düşüş göstermektedir. Doğurganlık oranı dünya ortalamasının altında olduğundan nüfus yaşanmaktadır. Yaşam süresi uzamakta ve ortalama evlenme yaşı artmaktadır.
- Türkiye'deki işgücü piyasasında yeni çalışma modelleri ve teknolojik gelişmelerle önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Salgın döneminde **uzaktan çalışma** ve **karma çalışma** modelleri yaygınlaşmıştır.
- Ortalama eğitim süresi **9,2 yıl**, eğitimde kalma beklentisi ise **18,3 yıl** olarak artmıştır. Ülkemiz eğitim sistemi, küresel düzeydeki yeni yaklaşımlardan etkilenmekte ve dijitalleşme gibi faktörler nedeniyle dönüşüm geçirmektedir. Bu dönüşüm mekân, müfredat, eğitim teknolojileri ve eğitici kaynakları alanlarını kapsayarak eğitime erişim sorununu azaltmaktadır.

Dünya Ekonomisinde Gelişmeler ve Beklentiler

- **2020 yılında dünya ekonomisi %2,8**, küresel mal ve hizmet ticaret hacmi ise **%7,8 oranında** keskin bir biçimde daralmıştır.
- **2021 yılında küresel büyüme %6,3'e** kadar çıkarken **küresel ticaret %10,9 oranında** artmış, **küresel enflasyonun %4,7'ye** yükselmesiyle küresel gündemde ön sıralarda yer almaya başlamıştır.
- **2022 yılında küresel ekonomi %3,5** büyürken **küresel enflasyon %8,7'ye** yükselmiş, **dış ticaret hacmi ise %5,1 oranında** artmıştır.

- **Küresel boyutta** işgücü piyasalarındaki sorunların devam etmesiyle **işsizlik oranı %5,8** olarak gerçekleşmiştir.
- **2014-2018 döneminde yıllık ortalama %3,5 oranında büyüyen dünya ekonomisinin 2019-2023 döneminde ancak %2,5 oranında bir büyüme** sağlaması beklenmektedir.
- 5 yıllık dönemler itibarıyla ortalama büyüme hızında gözlenen yaklaşık **1,0 puanlık yavaşlamanın** özellikle gelişmekte olan ekonomilerin büyüme hızındaki **1,3 puanlık düşüşten** kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Küresel büyümenin **2023 yılında %3,0 oranında** gerçekleşmesi öngörülmektedir.
- **2019-2023 döneminde yıllık ortalama %1,4 oranında büyümesi** beklenen gelişmiş ekonomiler ile **%3,3 oranında büyümesi** öngörülen yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ekonomilerin **2024 yılında** sırasıyla **%1,4 ve %4,0 oranlarında** büyümeleri beklenmektedir.
- **2024-2028 döneminde** ise yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ekonomilerin toparlanma kaydederek **yıllık ortalama %4,0 oranında büyümesi** öngörülmektedir. Bu dönemde gelişmiş ekonomilerde iktisadi faaliyetteki ivme kaybının yavaşlaması ve **büyümenin %1,7 oranında** gerçekleşmesi beklenmektedir.
- **2021 ve 2022 yıllarında** sırasıyla **%5,6 ve %3,3 oranında büyüyen** Avro Bölgesi'nin ivme kaybederek **2023 yılında %0,7 oranında** **2024-2028 döneminde** ise yıllık ortalama **%1,5 oranında büyüyeceği** tahmin edilmektedir.
- **2019-2023 dönemde yıllık ortalama %1,9** olan dünya ticaret hacmi artışının, **2024-2028 döneminde yıllık ortalama %3,5 oranında** gerçekleşeceği öngörülmektedir.
- Gelişmiş ekonomilerde **2014-2018 döneminde ortalama %6,2** olan **işsizlik oranının 2019-2023 döneminde ortalama %5,2 seviyesine gerilemesi**, **2024-2028 döneminde** ise **ortalama %4,5** olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir.
- Gelişmiş ekonomilerde **2014-2018 döneminde %1,2** olan **yıllık ortalama enflasyonun**, **2019-2023 döneminde %3,4'e yükselmesi** beklenmektedir.
- Yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ekonomiler grubunda **2014-2018 döneminde yıllık ortalama %4,7** olarak gerçekleşen enflasyonun **2019-2023 döneminde %6,9'a yükselmesi** tahmin edilmektedir.
- Özellikle yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ekonomilerde borçlanma eğiliminin önümüzdeki dönemde de devam etmesi ve **2024-2028 döneminde** genel devlet brüt borç stokunun GSYH'ya oranının **gelişmiş ekonomilerde %113,1'e**, **gelişmekte olan ekonomilerde** ise **%68,5** seviyesine yükselmesi beklenmektedir.

Plan Öncesi Dönemde Türkiye'de Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler

- Salgının etkisinde geçen **2020 yılında** pek çok ekonomi küçülürken **%1,9 oranındaki büyüme** performansı ile **diğer ülkelerden olumlu ayrılan Türkiye ekonomisi**, **2021 yılında %11,4 seviyesinde** büyümüştür.
- Net ihracatın ve yurt içi talebin katkısıyla **2022 yılında %5,5 oranında büyüme** kaydedilmiş olup, **2019-2022 döneminde** yıllık ortalama **%4,8** oranıyla **%4,3** olan On Birinci Kalkınma Planı hedefinin üzerinde büyüme sağlanmıştır.
- Türkiye'nin genel olarak artış eğiliminde olan satın alma gücü paritesi (SAGP) cinsinden kişi başına milli geliri, **2022 yılında AB ortalamasının %69'una** ulaşmıştır. OECD tanımlı SAGP cinsinden kişi başına milli gelir de **2018 yılındaki 28.299 dolar** seviyesinden **2022 yılında 37.445 dolara** yükselmiştir.
- **2022 yılı** itibarıyla **tarım, sanayi ve hizmetler** sektörlerinin cari GSYH içerisindeki payları sırasıyla **%6,5, %26,4 ve %56,6** olarak gerçekleşmiştir.
- On Birinci Kalkınma Planı döneminde net mal ve hizmet ihracatının büyümeye katkısı ise **ortalama 0,7 puan** olmuştur. Ayrıca, **2021 yılında %11,4** seviyesinde gerçekleşen büyümeye **5,0 puanla son 10 yılın en yüksek** net mal ve hizmet ihracatı katkısı sağlanmıştır.
- **2019-2022 döneminde** GSYH büyümesine harcamalar yönüyle tüm alt bileşenler pozitif katkı sağlamıştır. Ortalama **%4,8** oranında gerçekleşen büyümeye özel tüketimin katkısı **5,9 puan** olurken sabit sermaye yatırımları **0,1 puan**, net mal ve hizmet ihracatı ise **0,7 puan** katkı vermiştir.

- **2019-2022 döneminde** büyümeye sermaye stokunun katkısı **%42,1**, istihdamın katkısı **%21,9** olarak gerçekleşirken toplam faktör verimliliğinin katkısı **%36,0** olmuştur.
- 2023 yılı Şubat ayında gerçekleşen, büyük yıkıma sebep olan depremin büyüme üzerinde aşağı yönlü baskı oluşturması beklenmesine rağmen alınan tedbirlerin etkisiyle **Türkiye ekonomisi ilk çeyrekte %3,9, ikinci çeyrekte %3,8 oranında büyümüştür.**
- Yıllık ortalama tüketici fiyatları artış hızı **2019-2022 döneminde %29,8** olarak gerçekleşmiştir.
- **2023 yılının ilk çeyreğinde** genel devlet borcunun GSYH'ye oranı gelişmiş ülkelerde **%109,1**, gelişmekte olan ülkelerde **%67,4** iken **Türkiye'de %31,1** seviyesinde gerçekleşmiştir.
- Hanehalkı borcunun milli gelire oranı ise gelişmekte olan ülkelerde ortalama **%48,4** iken **Türkiye'de** bu oran **aynı dönemde %11,4** olarak gerçekleşmiştir.
- Reel sektör borcunun milli gelire oranı gelişmiş ülkeler ortalaması **%90,9**, Çin hariç gelişmekte olan ülkeler ortalaması **%62,3** iken **Türkiye'de** aynı oran **%51,9** olmuştur.
- **Türkiye'de 2022 yılı** itibarıyla **%53,1** seviyesinde olan işgücüne katılım oranı **kadınlarda %35,1; erkeklerde ise %71,4** düzeyinde gerçekleşmiştir. **2019-2022 döneminde** toplam net ilave **2 milyon 61 bin** istihdam oluşturulmuş ve istihdam düzeyi **30 milyon 752 bin** kişi ile **tarihteki en yüksek seviyesine ulaşmıştır.**
- Ülkemiz imalat sanayii katma değerinin GSYH içindeki payı yükselme eğilimine girmiştir. **2019 yılında %18,4** olan bu pay **2022 yılında %22,1'e** ulaşmıştır. **2019 yılında 171,2 milyar dolar** olan imalat sanayii ihracatı ise **2022 yılında 240,4 milyar dolara** yükselmiştir.
- Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nün hazırladığı Küresel Yenilikçilik Endeksi Raporu'na göre **2019 yılında** 131 ülke arasında **49'uncu** sırada olan **Türkiye, 2022 yılında** 132 ülke arasında **37'nci** sıraya **yükselmiştir.**
- Dünya Rekabet Edebilirlik sıralamasında **Türkiye 2019 yılında 51'inci** sırada yer alırken **Haziran 2023** itibarıyla **47'nci** sıraya **yükselmiştir.**
- Ülkemize uluslararası doğrudan yatırım (UDY) girişi **2019 yılında 9,5 milyar dolar** iken, **2022 yılında 13,4 milyar dolara** yükselmiştir. Küresel UDY'den aldığımız pay ise **2019 yılında % 0,6** iken, **2022 yılında** bu pay yaklaşık **%1'e** yükselmiştir.
- **2022 yılında** toplam e-ticaret hacmi **801 milyar TL** olarak gerçekleşirken perakende e-ticaret hacmi **458 milyar TL'ye** ulaşmış olup, e-ticaretin genel ticarete oranı **%18,6** olarak gerçekleşmiştir.
- Plan döneminde Ar-Ge ve yenilik ekosisteminin güçlendirilmesi yönünde ilerleme sürmüştür, Ar-Ge harcamalarının **2017 yılında %1,18** olan GSYH içindeki payı **2021 yılında %1,40'a** yükselmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM: UZUN VADELİ GELİŞMENİN STRATEJİSİ VE ON İKİNCİ KALKINMA PLANININ ÖZETİ

2053 Yılında Türkiye

- 2053 yılında dijital dönüşümde öncü, sürdürülebilirlik kriterlerine uygun ve verimli üretim yapan imalat sanayimizin yüksek teknoloji üretim ve ihracatta **OECD ortalamalarının üzerine çıkması hedeflenmektedir.**
- Dönem sonunda imalat sanayiinin GSYH içindeki payının **%30'u** aşarak, imalat sanayii üretimi açısından **dünyanın ilk 10 ülkesi arasında yer alınması** planlanmaktadır.
- Yüksek teknoloji sanayilerin imalat sanayii ihracatında **%3 civarında** olan payının dönem sonunda **%17'ye yükseltilmesi** öngörülmektedir.
- Savunma sanayii ihracatında **dünyada ilk 5 ülke arasında** yer alan güçlü ve nitelikli üretim kapasitesine sahip bir ülke olunması amaçlanmaktadır.
- Markalaşmanın desteklenerek dünyanın **en değerli 100 markası arasında en az 5 markaya** sahip olunması hedeflenmektedir.
- Otuz yıllık dönem sonunda, işgücünün niteliği gelişmiş ülkeler seviyesine ulaştırılarak çalışma çağındaki her bireyin üretkenliğinden faydalanılması ve **işsizlik oranının %5'in altına indirilmesi** öngörülmektedir.

- Kadınların çalışma hayatına girişini kolaylaştıracak kapsamlı bir dönüşümle **kadın işgücüne katılım oranının %60'ın** üzerine çıkması öngörülmektedir.
- İşgücü içerisinde yükseköğretim mezunlarının payı nitelikli istihdamın daha hızlı artmasıyla **2053 yılına** gelindiğinde **%55'e yaklaşacağı 15-24 yaş grubunda** eğitimde ve istihdamda olmayanların oranının ise **tek haneye düşürüleceği** belirtilmektedir.
- **Türkiye'nin 2053 yılında** tarımsal milli gelir bakımından Avrupa'nın en büyük ülkesi olmaya devam edeceği ve dünya ülkeleri arasında **7'nci sıraya** yerleşeceği öngörülmektedir.
- 2053 yılında ileri ağ teknolojileriyle mekândan bağımsız, robotik sağlık hizmeti uygulamalarının **Türkiye öncülüğünde dünyaya yayılması** hedeflenmektedir.

On İkinci Kalkınma Planı Özeti

- Ekonomi politikalarının kurala dayalı ve öngörülebilir bir şekilde uygulanmaya devam edeceği, para, maliye ve gelir politikaları arasındaki koordinasyon ve uyumun güçlendirileceği belirtilmekte olup, **ana hedefin, tek haneli enflasyona ulaşmak** için tüm politika araçlarının kararlı bir şekilde kullanılması hedeflenmektedir.
- **Net sıfır emisyon** hedefleri doğrultusunda iklim değişikliğiyle mücadelenin ekonomiye maliyetlerinin **en aza indirilmesi** hedeflenmektedir.
- Sanayide ithalata bağımlılığı azaltacak, verimliliği artıracak ve daha rekabetçi üretim kapasitesine ulaştıracak teknoloji, yeşil ve dijital dönüşüm odaklı büyük ölçekli ve yenilikçi yatırımların desteklenmesi hedeflenmektedir.
- İşgücüne dâhil olmayan nüfusun ekonomide aktif hale gelmesi amaçlanmakta olup, **kadın ve gençler** başta olmak üzere işgücüne katılımın teşvik edilmesi planlanmaktadır.
- Plan döneminde büyüme oranının yıllık ortalama **%5,0 oranında** gerçekleşmesi ve Plan dönemi sonunda **kişi başına gelirin 17 bin 554 dolara** ulaşması, SAGP cinsinden **kişi başına milli gelirin ise 58 bin doları** aşması hedeflenmektedir.
- Plan dönemi boyunca **5 milyon** ilave **istihdam** sağlanarak **işsizlik oranının** dönem sonunda **%7,5'e gerilemesi** öngörülmektedir.
- Plan döneminde **ihracatın 375,4 milyar dolara, ithalatın ise 481,4 milyar dolara** ulaşması hedeflenmektedir.
- Turizmde hedeflenen gelir artışıyla cari işlemler açığının milli gelire oranının **dönem sonunda %0,2** olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir.
- Plan dönemi sonunda GSYH'ya oranla kamu kesimi borçlanma gereğinin **%1,8, genel devlet açığının %1,8, merkezi yönetim bütçe açığının ise %2,0** olarak gerçekleşmesi hedeflenmektedir.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'nin **tek haneli enflasyon** hedefine ulaşmada tüm araçları kararlılıkla kullanmaya devam etmedi amaçlanmaktadır.
- Ücretli ve **işveren kesimlerinin yararına olacak** uygulamalarla işgücü piyasasının güvenceli esnekleştirilmesine yönelik atılacak adımlar ile **işgücüne katılımın artırılması** hedeflenmektedir.
- **Kadınların** daha iyi işlerle, **işgücüne daha yüksek oranda katılması** hanehalkı gelirlerini artırarak toplumsal refah artışına katkı sağlaması hedeflenmektedir.
- Plan dönemi sonunda cari GSYH'nin **1 milyar 589 milyon dolara, kişi başına gelirin 17 bin 554 dolara** ulaşarak ülkemizin **yüksek gelirli ülkeler sınıfına girmesi** öngörülmektedir.
- OECD tanımlı SAGP cinsinden **kişi başına milli gelirin ise 58 bin doları aşarak** gelişmiş ülke ekonomilerine yakınsama eğilimini sürdürmesi ve **AB ortalamasının %79,8'ine** yükselmesi beklenmektedir.
- İmalat sanayii odaklı rekabet gücünün ve verimliliğin artırılması **sanayinin yıllık ortalama %5,9 oranında büyümesi** öngörülmektedir.
- Sanayinin GSYH içerisindeki payının **Plan dönemi sonunda %26,9'a** çıkması hedeflenmektedir.

- Tarım sektörünün yıllık ortalama **%3,1 oranında büyümesi** ve GSYH içerisindeki payının **%6,2** olması beklenmektedir.
- Hizmet sektörünün GSYH içindeki payının **%57,0** olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.
- **Türkiye'nin 2022 yılında** dünya mal ihracatından aldığı **%1**'lik payın dönem sonunda **%1,3'e yükselmesi** beklenmektedir.
- Sanayi sektöründe sabit sermaye yatırımlarının Plan döneminde ortalama **%5,5 oranında artacağı** öngörülmektedir.
- **Özel kesim** sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki payının Plan dönemi sonunda **%28,2'ye**, **kamu kesimi** sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki payının ise **%4,3'e** ulaşacağı tahmin edilmektedir.
- Plan döneminde, **yıllık ortalama %3,0 oranında artışla, 5 milyon yeni istihdam** oluşturulması öngörülmektedir.
- İşgücü piyasasında özellikle **kadınlara** yönelik politikaların desteğiyle **işgücüne katılma oranının %56,7 seviyesine yükseleceği** tahmin edilmektedir.
- Plan dönemi sonunda **işsizlik oranının %7,5 seviyesine gerilemesi** öngörülmektedir.

Tablo 1: Büyüme ve İstihdam Gerçekleşme ve Hedefler

Temel Göstergeler			
	2022	2023	2028
GSYH (2009=100 Zincirlenmiş Hacim, Milyar TL)	2.122	2.215	2.820
GSYH (Cari, Milyar TL)	15.012	25.483	78.875
GSYH (Cari, Milyar Dolar)	906	1.067	1.589
Nüfus (Yıl Ortası, Bin Kişi)	84.980	85.917	90.538
Kişi Başına GSYH (Cari, Dolar)	10.659	12.415	17.554
Kişi Başına GSYH (SAGP, Dolar)	37.445	41.354	58.555
Katma Değerin Sektörel Dağılımı* (Cari GSYH'ya Oran, Yüzde)			
	2022	2023	2028
Tarım	6,5	6,9	6,2
Sanayi	26,4	24,7	26,9
Hizmetler	56,6	57,7	57,0
İşgücü Piyasası			
	2022	2023	2028
İşgücüne Katılım Oranı (%)	53,1	53,7	56,7
İşgücü (Bin Kişi)	34.334	35.196	39.621
İstihdam (Bin Kişi)	30.752	31.654	36.638
İstihdam Oranı (%)	47,5	48,3	52,5
İşsiz Oranı (%)	10,4	10,1	7,5

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(*) Vergi-sübvansiyon kalemine yer verilmemiştir.

- Otomatik Katılım Sistemi (OKS)'nin **işveren katkısını** da içeren ikinci basamak emeklilik sistemine dönüşeceği bir tamamlayıcı emeklilik sistemi kurulması planlanmaktadır.
- **2022 yılında** GSYH'ye oranı **%1,0** olan merkezi yönetim bütçe açığının **2023 yılında %6,4** olması, **Plan dönemi sonunda** ise **%2,0** olması öngörülmektedir.
- GSYH'ye oranla, **2022 yılında %0,1** açık veren program tanımlı merkezi yönetim bütçe dengesinin, **Plan dönemi sonunda 0,7 puan artması**; **%2,4** olan kamu kesimi borçlanma gereğinin ise **%1,8** olması hedeflenmektedir.
- **2022 yılında** GSYH'ye oranı **%8,2** olan kamu tüketiminin **Plan dönemi sonunda %9,4'e**, kamu tasarrufunun ise **%2,0** seviyesinden **%2,3'e yükselmesi** öngörülmektedir.

- **Kayıt dışılıkla mücadelenin**, yapay zekâ, büyük veri gibi teknolojik imkânlar destekli risk analiz faaliyetleriyle ve tüm tarafların etkin katılımıyla yürütülmesi planlanmaktadır.
- Sürekli iş göremezlik geliri veya maluliyet aylığı alan kişilerin **yeniden işgücü piyasasına dönmesi için mesleki rehabilitasyon uygulamasının hayata geçirilmesi** planlanmaktadır.
- **Kayıt dışı istihdam ve kayıt dışı ücretle** mücadelede veri analizine dayalı risk odaklı denetim faaliyetlerinin artırılması hedeflenmektedir.
- İstihdam teşviklerinden etkin olmayanların sonlandırılması hedeflenmekte olup **kadın, genç ve engellilere** yönelik teşviklerin ağırlığının artırılması planlanmaktadır.
- Mesleki eğitimde kamu-özel sektör iş birliğinin artırılması, meslek liseleri ve meslek yüksekokullarının yönetiminde özel sektörün daha etkin rol alması planlanmaktadır.
- Dijitalleşme, yapay zekâ ve veriye dayalı iş modelleriyle akıllı tarım uygulamalarının yaygınlaşması planlanmaktadır.
- Akıllı tarım uygulamalarına yönelik yazılım ve ekipmanın yerli üretiminin desteklenmesi planlanmaktadır.
- E-ticarette güvenin artırılması konusunda çalışmalar yürütülmesi, özellikle coğrafi ve kültürel olarak yakın ülke ve bölgelerde Türkiye'nin pazar payının artırılması planlanmaktadır.
- Mesleki ve teknik eğitimde özel sektörle iş birliği artırılması amaçlanmaktadır.
- Ülkemizde sanayiinde öncelikli sektörlerde faaliyet gösteren firmalardaki eğitim merkezi altyapısından mesleki ve teknik eğitim öğrencilerinin yararlanması hedeflenmektedir.

Tablo 2: Eğitim Hedefleri

	2022	2023	2028
4-5 Yaş Net Okullaşma Oranı (%)	56,7*	64,7**	85,0
14-17 Yaş Kız Çocuklarının Net Okullaşma Oranı (%)	91,6*	94,2**	100
Doktoralı Mezun Sayısı	10.726	12.419	25.000

Kaynak: TÜİK. 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

- Engellilere yönelik **özel eğitim programlarının** istihdam temelinde etkinliklerinin artırılması hedeflenmektedir.
- Kadın istihdamını artırmaya yönelik **kurumsal bakım olanaklarının** ekonomik ve fiziki erişilebilirliği artırılması hedeflenmektedir.
- Uzaktan çalışma gibi **esnek çalışma modellerinin kayıtlı ve güvenceli bir şekilde uygulanması** ve yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır.
- **Gençlerin istihdamının artırılması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi** hedeflenmektedir.
- Kayıt dışı istihdamın azaltılmasına yönelik çalışmalar planlanmaktadır.

Tablo 3: İstihdam ve Çalışma Hayatı Hedefleri

	2022	2023	2028
İşgücüne Katılma Oranı, Toplam (%)	53,1	53,7	56,7
İşgücüne Katılma Oranı, Kadın (%)	35,1	35,9	40,1
İstihdam Oranı (%)	47,5	48,3	52,5
İşsizlik Oranı (%)	10,4	10,1	7,5
İşsizlik Oranı, Genç Nüfus (%)	19,4	18,5	16,6
Kısmi Süreli Çalışan Oranı (%)	9,7	10,0	12,3
Kayıt Dışı İstihdam Oranı (%)	26,8	26,5	23,4
Ölümlü İş Kazası Oranı (%)	6,6	6,6	6,2

Kaynak: TÜİK. 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

- Kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel hayata eşit katılımının yanı sıra **eşit işe eşit ücret** ilkesinin benimsendiği koşullarda istihdamının artırılması hedeflenmektedir.

Tablo 4: Kadın, Hedefler

	2022	2023	2028
Net Okullaşma Oranı, Kadın (Ortaöğretim, %)*	89,3	89,3	100
Net Okullaşma Oranı, Kadın (Yükseköğrenim, %)*	49,2	49,2	60,0
Kadın İstihdam Oranı (%)	30,4	31,4	36,2
İşgücüne Katılım Oranı, Kadın (%)	35,1	35,9	40,1
Kadın Belediye Başkanı Oranı (%)	2	2	5
Parlamentodaki Kadın Temsil Oranı (%)	17,8	19,8	25,0

Kaynak: 2023 yılı TÜİK verilerine dayalı gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(*) MEB 2021-2022 örgün eğitim istatistikleri verisidir.

- Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik mücadelenin sürdürülmeye devam etmesi amaçlanmaktadır.
- Eğitimde ve istihdamda olmayan gençlere yönelik yapılan analizler çerçevesinde birey, aile ve toplum odaklı bütüncül bir yaklaşımla eğitime veya istihdama katılımlarını destekleyen program ve projelerin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Tablo 5: Gençlik, Hedefler

	2022	2023	2028
Genç İstihdam Oranı* (15-24 Yaş%)	35,3	37,9	41,7
Eğitimde ve İstihdamda Olmayan Genç Oranı* (15-24,%)	24,2	23,6	20,3
Gençlik Merkezi Sayısı**	432	468	560
Genç Ofis Sayısı**	359	370	500

Kaynak: 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(*) 2022 yılı TÜİK verisi, 2023 yılı TÜİK verilerine dayalı gerçekleşme tahminleridir.

(**) 2022 yılı verisi Gençlik ve Spor Bakanlığına aittir. 2023 yılı verileri Gençlik ve Spor Bakanlığı gerçekleşme tahminidir.

Öncelik Sektörlerde Planın Hedefleri

Kimya

- Kamu, özel sektör ve üniversite iş birliği ile kimya sanayiinde ihtiyaç duyulan yatırım yol haritaları belirlenecektir.
- Sektörün yeşil ve dijital dönüşümü desteklenecektir.
- Kimya sanayiinde yerli hammadde kullanımı artırılabilecektir.

İlaç ve Tıbbi Cihaz

- Aşı başta olmak üzere ilaç ve tıbbi cihaz sektöründe üretim, Ar-Ge ve ihracat altyapısı desteklenecek ve arz güvenliği güçlendirilecektir.
- Tıbbi cihaz sektöründe uluslararası standartlara uygun yatırım, üretim ve ihracat kapasitesi artırılabilecektir.
- Ülkemizin biyoteknolojik ilaçların üreticisi ve ihracatçısı olma hedefine katkı sağlayacak şekilde ruhsatlandırma, fiyatlandırma ve geri ödeme ile Ar-Ge, yatırım ve ihracata yönelik devlet yardımları gözden geçirilecektir.
- Sağlık Vadisi hayata geçirilerek ilaç ve tıbbi teknolojiler alanında Ar-Ge, klinik araştırmalar ve üretim hazırlık aşamalarını içeren bir sağlık ekosistemi oluşturulacaktır.

Elektronik

- Elektronik sektöründe ithal bağımlılığı yüksek ara malların yerli üretimi desteklenecektir.
- 5G ve ötesi teknolojiler başta olmak üzere yerli elektronik haberleşme şebeke ve altyapı bileşenlerinin Ar-Ge ve üretim faaliyetleri desteklenecektir.
- Yapay zekâ, siber güvenlik, kuantum bilişim ve nesnelerin interneti gibi alanlardaki yeniliklere uyum sağlanacaktır.

Makine

- Makine sektörünün Ar-Ge ve yenilik kapasitesi geliştirilecektir.

Otomotiv

- Otomotiv ana ve tedarik sanayiinde rekabet gücünü etkileyen yeni nesil üretim teknolojilerinin geliştirilmesi sağlanacaktır.
- Otomotiv sektöründe dögüsel ekonomiye geçiş ve pazarın dönüşümü sağlanarak yeşil dönüşüm gerçekleştirilecektir.
- Otomotiv sanayii tedarik zincirinde tasarımdan üretime tüm aşamalarda yerli tedarikin ve katma değerin artırılması desteklenecektir.
- Otomotiv sanayiine yönelik işgücü niteliğinin artırılması sağlanacaktır.
- Otomotiv sanayiinde uluslararası doğrudan yatırımların artırılması sağlanacaktır.

Enerji

- Enerjinin her alanda verimli kullanımına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.
- Nükleer enerji, elektrik üretim portföyüne dâhil edilecek, nükleer teknolojilerin kurulumu ve yerleştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.